

*VEZENINE
V BELI KRAJINI
SKOZI ČAS*

Črnomelj, 2013

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

746.3(497.434)

VEZENINE v Beli krajini skozi čas / [avtorice članice študijskega krožka; urednici Irena Bohte, Zvonka Šterbenc; fotografije Vinko Kukman, Mojca Malnarič, arhiv ZIK]. - Črnomelj: Zavod za izobraževanje in kulturo, 2013

ISBN 978-961-93327-3-3

1. Bohte, Irena
267752960

Nitka

Drobna nitka v žuljavih rokah žena,
na belo platno risala je rože, angele, boga;
vsakemu trenutku svoj pečat je dala,
ob rojstvu srečo, prazniških radost,
tolažbo in modrost.

Bela nit na krstnem oblačilu
novorojenca je v življenje popeljala,
praznično veselje, v barve z otirači in prti je obdala,
na stenskih krpah gospodinjo je izdala,
a s črno vzenino pot življenja je končala.

Vse to je zgodovina zapisala
in te pozabljene zaklade davnih časov
na plano je poslala.
Z velikim spoštovanjem smo ji skozi čas sledile,
v zahvalo prednikom in z željo,
da bi njih trud še za potomce ohranile.

Ko po kofanih vzenine smo iskale,
smo »kročkarice« le bežno se poznale,
odkrile nit smo, ki v prijateljstvo nas povezuje,
z željo, da naše delo vsakogar razveseljuje.

Ivanka Sajovic

Učenje skozi čas

Vezenje potrebuje čas, zato je tudi študijski krožek Vezenje v Beli krajini rasel, se razvijal in bogatel. Pred dobrimi petimi leti se je pričel izvajati v Adlešičih, zibelki belokranjskega pridelovanja domačega platna in vezenja. Zasnovan je bil kot izmenjava znanj in izkušenj članic študijskega krožka in kot njihovo ustvarjalno druženje. Ampak učenje vedno rodi nove ideje in snuje nadebudne načrte. Knjižica, v kateri bi predstavili belokranjske vezenine, je bila odtlej samo še vprašanje časa.

Na Zavodu za izobraževanje in kulturo Črnomelj (ZIK) čutimo močno povezanost z Belo krajino, z njeno tradicijo in bogato kulturno dediščino, snovno in nesnovno. Belokranjske vezenine so nedvomno pomemben del materialnega zaklada, ki daje dušo in identiteto naši krajini. S tehnikami vezenja so povezana znanja, ki jih ohranjamo in prenašamo iz roda v rod. Medgeneracijski dialog se v praksi kaže kot skupno učenje babic, mater in vnukinj, ki se medsebojno dopolnjujejo z znanji, idejami in inovacijami.

Dejavnosti, ki jih izvajamo na ZIK-u, sledijo razvojni strategiji Bele krajine, jo podpirajo in prispevajo k njenemu uresničevanju. Poudarek razvoja je na naravi prijaznem kmetovanju, turizmu in razvoju malega podjetništva. Prav vezenje lahko združuje vsa tri področja. Lan se prideluje na zemlji, ki ne potrebuje gnojenja, sploh pa ne umetnega. To pomeni, da se kmetijska zemljišča pri pridelavi lanu obdelujejo v skladu s pravili narave. Laneno platno je tako osnova za izdelke, ki predstavljajo bogato turistično ponudbo in možnosti za odpiranje novih delovnih mest.

Kot prispevek k obujanju pridelave in predelave lanu ter vezenju v Beli krajini je ZIK v zadnjih dvajsetih letih razvijal in izvajal različne projekte. Med bolj pomembnimi, ob pričujočem študijskem krožku, je bilo javno delo že v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja. Šlo je za program izdelovanja domačega platna. Zelo uspešen in odmeven je bil projekt »Odpiranje sistemov izobraževanja in usposabljanja v širše okolje - Partnerstva«, ki ga je ZIK kot poslovodeči izvajal s konzorcijskima partnerskima organizacijama Javnim zavodom Krajinski park Kolpa in Razvojno-informacijskim centrom Bela krajina. Tretji pomembnejši projekt je bil Vseživljenjsko učenje za razvoj podeželja v okviru splošnega neformalnega izobraževanja odraslih.

Študijske krožke in projekte, ki smo jih našteali, je financiralo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport iz lastnih virov oziroma kot posredniško telo iz Evropskega socialnega sklada. Sofinanciranje projektov bistveno prispeva k doseganju razvojnih ciljev v belokranjskem okolju.

V času, ki ni naklonjen novim vlaganjem, je vsaka finančna podpora na področju izobraževanja odraslih odločilnega pomena za razvoj na lokalni ravni.

Mag. Nada Žagar,
direktorica Zavoda za izobraževanje in kulturo Črnomelj

Predgovor

Vezenje je bilo nekdanj domača oziroma hišna dejavnost, s katero so se ukvarjale ženske na podeželju. Izdelovale so predvsem predmete za uporabo pri vsakdanjem življenju. Vezenine so tako spremljevalke številnih šeg in navad, od krsta do poroke in smrti. Največji del vezenin na podeželju je nastajal za potrebe nevestine bale. Vezenine so bile izdelane z volneno, laneno, bombažno ali svileno nitjo, veliko redkeje tudi z zlato ali srebrno nitjo. Vezenine so izdelovali tudi v mestnem okolju, predvsem opremo za cerkvene potrebe.

V Beli krajini se je od vezilskih tehnik kot nekakšna belokranjska značilnost do danes ohranilo tkaničenje – tehnika vezenja po štetih nitih, ki posnema tkanje. Prvotno tkalska tehnika se je kasneje preoblikovala v tehniko vezenja. Ornamentika je predvsem geometričnih oblik. Temeljni barvi pri tkaničenju sta rdeča in modra. S tkaničenjem so nekdanj krasili predvsem otirače, prte in torbe.

Tudi danes ostaja vezenje ena od pristočasnih dejavnosti, še vedno v domeni skoraj izključno ženskega dela prebivalstva. Vse pogosteje se z vezenjem ukvarjajo mladi, ki vezenje vključujejo v sodobno oblikovanje okrasnih in uporabnih izdelkov, nakita, oblačil, modnih dodatkov, turističnih spominkov, replik ... Vezenje postaja tudi način druženja in preživljanja prostega časa. Različne formalne in neformalne skupine zainteresiranih posameznic se po potrebi srečujejo, skupaj vezejo, izmenjujejo znanje in izkušnje, pripravljajo razstave izdelkov in na ta način preživljajo del svojega prostega časa. Tudi v Beli krajini je kar nekaj takšnih skupin.

Na Zavodu za izobraževanje in kulturo Črnomelj je potekal študijski krožek Vezenje v Beli krajini. Udeleženske krožka so uspele zbrati lepo število vezenih izdelkov s področja celotne Bele krajine in ob tem spoznavale bogato dediščino vezenja. Tudi pričujoča knjižica je plod njihovega raziskovalnega dela. V njej pišejo o materialih in pripomočkih, potrebnih za vezenje, o vrstah vezenja, o shranjevanju in negi vezenin. Na podlagi zbranega gradiva so vezene izdelke razdelile glede na njihov kraj oziroma čas uporabe: vezene razdeljene glede na uporabo v različnih prostorih hiše in vezene glede na uporabo v različnih obdobjih človekovega življenja in ob različnih praznikih. Dotaknejo se tudi vezenin in njihove vloge v sodobnem življenju. Predvsem dragoceno je gradivo, ki so ga zbrale na terenu in ki ga skozi fotografije predstavljajo v knjižici.

Članice študijskega krožka si za svoje delo zaslužijo čestitke. Z izdajo knjižice so tako na najlepši način zaokrožile svoje večletno delo. Njihova knjižica bo prav gotovo v veselje in pomoč marsikateri izdelovalki vezenin.

Anita Matkovič,
univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja,
muzejska svetovalka, Belokranjski muzej Metlika

Predstavitev študijskega krožka

Knjižica z naslovom *Vezenine v Beli krajini skozi čas* je nastala v okviru delovanja študijskega krožka *Vezenje v Beli krajini*, ki je potekal na Zavodu za izobraževanje in kulturo Črnomelj v šolskih letih 2010/11 in 2011/12. Študijski krožki so oblika neformalnega učenja, v kateri se zbirajo ljudje, ki se želijo naučiti kaj novega o določeni temi, se družiti in narediti nekaj koristnega za svoj kraj in druge ljudi.

Članice študijskega krožka pregledujejo vezenine, april 2011.

Članice krožka *Vezenje v Beli krajini* smo si zastavile kot cilj izdati knjižico o vezenju v Beli krajini in o vezeninah, ki smo jih našle pri svojem raziskovalnem delu. Osredotočile smo se zlasti na vezenine, ki so nastale v prvi polovici 20. stoletja. S tem smo želele dati svoj prispevek k ohranjanju belokranjske kulturne dediščine, spodbujati učenje vezenja pri mladih in ozavestiti lastnike starih vezenin o vrednosti le-teh.

S svojim delom smo hotele spodbuditi vezilje k odprtju razstavnih prostorov po različnih krajih Bele krajine, kjer bi si obiskovalci lahko ogledali vezene izdelke, ki so danes največkrat shranjeni le v omarah.

Članice ob zaključku študijskega krožka, maj 2013.

Raziskovalno delo članic študijskega krožka je potekalo na področju celotne Bele krajine. Članice krožka smo iz različnih krajev te pokrajine, torej iz vseh treh občin: Črnomelj, Metlika in Semič. Razlikovale smo vrste vezenja, ki so značilne za to področje in zbirale različne vezene izdelke. Zanimali so nas predvsem vezeni izdelki starejši od petdeset let. Večina članic krožka je vezilj z bogatim znanjem in številnimi izkušnjami. Želele smo zapisati in posredovati svoje znanje tudi drugim. Pri delu študijskega krožka smo pridobivale tudi nova znanja in informacije skozi razgovore z drugimi veziljami v okolju in s pomočjo literature.

Bela krajina je znana predvsem po domačem platnu, ki so ga nekoč uporabljali za najrazličnejše izdelke, kot so posteljnina, oblačila, prti, brisače, torbe in drugo. Žal pa pri svojem delu nismo našle veliko starejših vezenin na domačem platnu, narejenih v belokranjskih tehnikah. Tako lahko sklepamo, da se je le-to porabilo predvsem za oblačila in posteljnino.

V knjižici o vezenju so opisane različne vrste blaga in prejic za vezenje ter vajenice, na katerih so predstavljene različne tehnike vezenja in vbodi. Predstavljene so belokranjske tehnike vezenja, pa tudi druge vrste vezenja, ki jih poznamo v Sloveniji. Predstavljene so vezenine po prostorih, ob šegah življenjskega kroga, kot so poroka, rojstvo in smrt, vezenine ob letnih šegah in vezenine za različne namene.

Za imetnike vezenin je pomembno, da so le-te tudi označene, pravilno shranjene in negovane. V zadnjem delu knjižice predstavljamo uporabnost vezenih izdelkov v današnjem času, ko ti služijo bolj kot dekorativni in modni dodatki sodobnih stanovanj.

Vesna Veselič predstavlja svoje vezenine na razstavi na ZIK-u, maj 2011.

Mag. Irena Bohte, mentorica študijskega krožka
Zvonka Šterbenc, animatorica študijskega krožka

Vezenje v Beli krajini

V Beli krajini so tkali platno predvsem v jugovzhodnem delu pokrajine, drugod so sicer pridelovali lan in konopljo in predli prejo, tkali pa niso. To so delali tkalci, predvsem iz Hrvaške. Domačega platna ni bilo v izobilju, saj so ga potrebovali za obleke in rjuhe. Za vezenje ga je pogosto zmanjkalo, zato so ženske uporabile tudi kakšen kos kupljenega blaga, ali pa tudi vrečo iz tanjšega bombaža oziroma staro rjuho, katere vogali so bili še uporabni. Uporabljale so tudi stare vreče iz jute, zlasti za vezenje s križci.

Največkrat so vezilje izvezle stenske krpe, ki so krasile kuhinje ali bile ob posteljah, velikonočne in božične prtičke, posteljna pregrinjala, okrasne blazinice, zavese, pa tudi posteljnino in svatovske otirače.

V času med obema svetovnima vojnama je nastalo veliko vezenin, ki so bile izvezene z modro ali rdečo prejico. V tem obdobju verjetno ni bilo možno kupiti prejice v drugih barvah. Ko pa je bila naprodaj prejica v več barvah, so nastale vezenine, ki so bile veliko lepše in bogatejše. Vzorce so vezilje največkrat risale same ali pa so si jih izmenjavale. Pozneje so se na sejmih dobili že narisani motivi na platnu, ki pa so izvirali iz drugih okolij, predvsem iz Hrvaške in Madžarske.

Motiv iz nadprta iz Madžarske, izdelala Frančiška Šterbenc iz Črnomlja leta 1980.

V Beli krajini se je veliko vezlo in delalo tudi druga ročna dela. To se je zlasti razširilo v obdobju od začetka 20. stoletja in trajalo vse do druge svetovne vojne. Največ deklet se je naučilo vesti doma, kajti to znanje se je prenašalo od babic na hčere in vnukinje. Učiteljice, ki so prišle v službo v belokranjske šole, so poleg učenja vezenja organizirale tudi tečaje, kjer so se žene in dekleta učile še drugih ročnih del, kuhanja in tudi marsičesa drugega, kar so potrebovale v gospodinjstvu ali pri vzgoji otrok. Med obema vojnama je podjetje Singer izvajalo brezplačne tečaje strojnega vezenja in tako promoviralo svoje šivalne stroje. Tečaji so bili v več krajih Bele krajine. Udeleženke so se naučile pravilno uporabljati šivalni stroj, tako za šivanje, kot tudi za strojno vezenje. Izdelale so veliko lepih in uporabnih izdelkov, kot so prti, prtički, okrasne blazine, posteljnino, perilo in zavese, narejene v tehniki richelieu - šlinganje.

Štefanija Grahek iz Črnomlja, strojna vezilja okrog leta 1935.

Nekatere so postale prave mojstrice strojnega vezenja, postale so poklicne vezilje in si z vezenjem služile skromen honorar.

Udeleženke tečaja strojnega vezenja v Črnomlju okrog leta 1935.

Tečaj šivanja v Črnomlju leta 1937.

Ob koncu tečaja ali šolskega leta so udeleženske vedno pripravile tudi razstavo izdelkov, ki so jih naredile. Nekatere so vezenine tudi prodale, da so si lahko kupile blago ali prejico za naslednje delo.

Razstava ročnih del v Metliki, pripravila Elvira Pahor leta 1954.

Vrste blaga za vezenje

V tem poglavju je predstavljeno blago za vezenje. Vezilje so pri svojem delu uporabljale različne vrste blaga, odvisno od namena vezenine in tehnike vezenja. Porabile so sleherni košček tkanine, ki so ga imele na voljo doma, saj največkrat ni bilo denarja za nakup novega blaga. Najbolj pogosto so vezle na domače platno, ki so ga same tkale.

Domače platno

Platno so v Beli krajini naši predniki izdelovali iz lana in konoplje, ki so ju posejali zgodaj spomladi. Konec meseca julija, ko so bilke dozorele, so jih populili s korenino vred, da je bil izkoristek boljši. Zvezali so jih v manjše snopke, »rukoveti«, jih otepli semen in nato za tri dni namočili v vodo. Naredili so močilo in ga obtežili s kamni, da ga voda ne bi odnesla. Potem so »rukovet« sprali in jih sušili.

Domače platno, klobčič preje in bala iz časa pred drugo svetovno vojno.

Ob sončnem vremenu, v avgustu, so dekleta in fantje lan in konopljo »tukli« s »tukačo«, pripravo za tolčenje. Naredili so predivo, ki so ga terice s trlico trle in tako očistile olesenelih delov. Vlaknati del so z grebenom počesali in dobili povosmo za fine tanke niti, odpadli del pri mikanju, imenovan »kodelja«, pa je ostal za debelejšje niti.

Ženske so predle pozimi, večinoma so začele z delom po svetem Mihaelu, ko so se zbirale na prelu. To je bil pomemben čas za kmečkega človeka, saj je tu nastajala preja, iz katere so tkali domače platno. Mlajša dekleta, ki so se šele učila presti, so predla »kodeljo«, izkušene predice pa povesimo za tanjše niti. Predle so ročno s preslico in vretenom ali na kolovratu, ki pa so ga imeli le v bolj premožnih hišah. Preslice so največkrat izdelali fantje in jih poklonili dekletom. Ob prelu so se družili, izmenjavali informacije, peli in plesali. Polna vretena preje so navijali na »rašek« - motovilo, ki je pripomoček za delanje »štrenj« - skupek navite preje; naredili so »štrenje«, jih nato belili s pepelom in vročo vodo ter izpirali v reki. Beljenje so ponavljali toliko časa, da so bile »štrenje« bele.

Vse »štrenje« je bilo potrebno zviti v klobke s pomočjo »vitlena« - pripomoček za delanje klobk. Tkali so na »krosnah« - statvah. Debelo predene niti so uporabljali za tkanje debelega platna, iz katerega so izdelovali vreče in rjuhe, na katerih so sušili pšenico in fižol ali pa so v njih nosili seno. Iz tanjših niti je nastalo tanjše platno, iz katerega so naredili obleke, rjuhe, brisače, prte, stenske krpe, torbice in druge izdelke, ki so jih velikokrat okrasili z vezenino. Kasneje pa so domači preji dodali bombažno prejico in tako dobili bolj fino blago.

Članice študijskega krožka pri svojem delu niso našle veliko vezenin na domačem platnu. Tako lahko sklepamo, da so domače platno porabili predvsem za obleko in posteljnino.

Danes domače platno v Beli krajini tkejo le še v Adlešičih in okolici, uporablja pa se predvsem za vezenje v belokranjskih tehnikah. Domače platno je postalo redkost in v sedanjem času prava dragocenost, saj ga je le še nekaj malega v »kofanih« (kos pohištva naših babic, ki se je odpiral na vrhu).

V okviru projekta »Vseživljenjsko učenje za razvoj podeželja« je avgusta 2011 izšla knjižica »Lan je lan, z njim je delo leto in dan« z namenom vzpodbuditi ljudi, da bi ponovno začeli sejati lan na belokranjskih poljih.

Posteljno pregrinjalo - kaperta iz konopljinega platna, izdelala Antonija Plut iz Hriba pri Semiču okrog leta 1925.

Industrijsko platno

Veliko vezenin je izdelanih na industrijskem blagu, ki je bilo največkrat bombažno, laneno ali mešanica obojega, saj je to veljalo za bolj imenitno kot domače platno. Pa tudi vezenje nanj je bilo lažje, ker ni tako grobo kot domače platno.

Prt iz bombažnega blaga, izdelala Frančiška Burazer iz Črnomlja okrog leta 1925.

Leakril

V 70. letih 20. stoletja se je na tržišču pojavilo blago leakril, narejeno iz sintetičnih vlaken, ki je bilo zaradi načina tkanja zelo primerno za vezenje, saj so pri tem blagu vse niti enake. V tem času domačega platna skoraj več ni bilo mogoče dobiti za vezenje, saj se je vse manj ljudi ukvarjalo s tkanjem. V mnogih šolah so nastajali krožki ročnih del, kjer so se mladi učili različnih tehnik vezenja, predvsem belokranjskih, za kar je bil leakril zelo uporaben.

Otroška oblekica iz leakrila, izdelala Barbara Kmetič iz Črnomlja leta 1968.

Vrečevina – žakšjevina

Za delo s križci je bila zaradi strukture tkanja zelo primerna vrečevina. To je groba, močna, gosta tkanina, tkana iz jutine preje. Vreče so razparali in tako dobili primeren kos blaga, na katerega so lahko vezli z volno.

Nedokončana okrasna blazina, narejena na juti, izdelala Ana Milek iz Vojne vasi okrog leta 1930.

Prejice za vezenje

Za vezenje uporabljamo več vrst prejice. Ko še ni bilo trgovin v domačem kraju, v katerih bi kupili prejico, so se morale vezilje znajti na različne načine. Prejico so kupile od potujočih trgovcev - krošnjarjev, nekaterim so jo pošiljali sorodniki iz Amerike, velikokrat pa so tudi same barvale belo prejo.

Za barvanje bombažnih niti so uporabljale naravne barve, ki so jih pridobile iz lubja (hrasta, vrbe, breze, jelše), cvetov (regrata, ognjiča, žafrana, kamilice, trobentice, šentjanževke), listov (koprive, rdečega zelja, čebule), plodov (borovnice, kalina, šiške, orehove lupine), pa tudi z ilovico. Tudi v Beli krajini so najstarejše ohranjene vezenine izvezene s prejicami, ki so bile obarvane z naravnimi barvili. Zasledimo največ rdeče, modro, črno, rumeno in zeleno obarvane prejice.

Namizni prt iz bombažnega blaga, izdelala Nežka Kobetič iz Črnomlja okrog leta 1940.

Veziljske vaje

Deklice so se začele učiti vezenja v šoli. Najprej so izdelale vaje, ki je zbirka različnih tehnik, vbodov in vzorcev. Ko so bile dovolj spretno v posameznih tehnikah, so začele izdelovati svoje vezenine.

Vajenici v različnih tehnikah na straminu, izdelala Marija Požek iz Metlike leta 1905.

Vajenice v različnih tehnikah na lekrilu in bombažnem blagu, naredile Nina Šterbenc, Metka Grahek, Marija Žalec, Ivanka Šuštaršič in Jakobina Pahor Pugalj po letu 1950.

Vrste vezenja

Učiteljici Poldki Bavdek (1881-1965) gre zasluga za to, da so se vezilne tehnike tako razširile, saj jih je vpeljala v belokranjske šole. Za to delo, ki mu je ostala zvesta do konca življenja, jo je navdušil viniški nadučitelj Franjo Lovšin. Leta in leta je pešačila od vasi do vasi po Beli krajini in prerisovala vzorčke iz starih okrasnih brisač, imenovanih svatovski otirači. Te vzorce je Albert Sič leta 1918 izdal v zbirki »Narodne vezenine na Kranjskem«, in s tem spodbudil vezilje k večji uporabi belokranjskih tehnik. Po 2. svetovni vojni je učitelj Božo Račič navdušil ženske v Adlešičih in okolici, da so začele množično vesti. Prinašal jim je tudi prejico in v petdesetih letih so nastale zelo lepe in bogate vezenine.

Prva stran iz zbirke »Narodne vezenine na Kranjskem«, ki je shranjena v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto.

Vzorčni poli iz zbirke »Narodne vezenine na Kranjskem«.

Vezemo lahko na domače ali industrijsko platno, po narisanim vzorcu ali po shemi, v različnih tehnikah in uporabljamo različne vbode. Na vezeninah, ki so bile najdene v Beli krajini, se najpogosteje pojavi stebelni vbod, verižni, marjetični vbod, zobčasti vbod za obrobo, slikarski, polni – reliefni ploščati vbod, vozlični in zvezdasti vbod. Med vsemi vbodi se največkrat zasledi stebelni vbod, verjetno zaradi tega, ker je enostaven, pa tudi za vezenje se je porabilo manj prejice, saj so vezilje morale varčevati z materialom.

Polni reliefni ploščati vbod

Stebelni vbod

Verižni vbod

Vozlični vbod

Zvezdasti vbod

Zobčasti vbod

Marjetični vbod

Tkalski vbod

Zgornje risbe so iz knjige *Vezenje*, avtoric Wande Bonando in Marinele Nava iz leta 1983, kjer najdete tudi podroben opis posameznih vbodov.

Belokranjske tehnike vezenja so tkaničenje, štepanje in raličenje.

Tkaničenje

Tkaničenje je bila prvotno zahtevna tkalska tehnika, ki so jo šele v 19. stoletju, predvsem pa v 20. stoletju začeli uporabljati tudi za vezenje, saj je enostavna, hkrati pa uporabna za različne vezene izdelke, zlasti na domačem platnu. Za vezenje so vezilje uporabljale rdečo in modro prejico. Pri tej tehniki štejemo niti prečno po osnovi.

Namizni prt iz domačega platna v tehniki tkaničenja, izdelala Marinka Adlešič iz Adlešičev leta 1967.

Namizni prt iz domačega platna v tehniki tkaničenja, izdelala Metka Grahek iz Črnomlja leta 1982.

Štepanje

Štepanje se imenuje drobna pisana vezenina po štetih nitih, ki se uporablja predvsem za vezenje na belokranjski ljudski noši. Vezilna tehnika je sestavljena iz kombinacije več vrst vbodov. Kombinacija teh vbodov pa je lahko zelo dekorativna. Štepanko prepoznamo po v strnjeno vrsto nanizanih majhnih kvadratkih.

Namizni prt iz leakrila v tehniki štepanja, izdelala Barbara Kmetič iz Črnomlja leta 1962.

Gornji del ženske obleke iz domačega platna v tehniki štepanja, izdelala Kristina Požek iz Gorenjcev leta 1965.

Raličenje

Raličenje je prav tako belokranjska tehnika, s katero so največkrat okrašeni rokavci ženske belokranjske ljudske noše. Zanj je značilna cikcaksta črta, ki spominja na ralico (leseni snežni plug), po kateri je tehnika dobila ime. Trikotniki so lahko različne velikosti, v kombinaciji z zvezdicami, ki so največkrat izvezene v sredini trikotnika.

Namizni prt in prtiček iz domačega platna v tehniki raličenja in štepanja, izdelala Barbara Kmetič iz Črnomlja leta 1956.

Belokranjsko vezenje ne bo izumrlo, saj se prenaša s starejše generacije na mlajšo.

Ostale v nadaljevanju opisane tehnike, kot so richelieu, navadno vezenje in vezenje s križci, so uporabljali tudi drugod po Sloveniji. Uporabno znanje o njih so v Belo krajino prinesle učiteljice, ki so na šolah učile vezenje.

Richelieu

Richelieu ali »šlinganje« so vezli z verižnim vbodom in polnjenjem. To je tehnika vезenja z belo nitko na belo blago, tako da nastane luknjičast vzorec. Del motiva se obšije in nato izreže, del motiva pa je polni vez. Največkrat so ga uporabljali za vезenje posteljnine, pregrinjal ali kapert, predpasnikov, rut, senčnikov za luči, zaves in okrasnih blazin. To je bil »fin« način vезenja, ki ga zgarane kmečke roke niso mogle natančno izdelati, zato je vedno ostal bolj »gosposki – mestni« način.

Namizni prt v tehniki richelieu, izdelala Elvira Pahor iz Metlike okrog leta 1930.

Navadno vezenje in polnjenje

Vezenine so narejene z različnimi vbodi, odvisno od izurjenosti vezilje, pa tudi učiteljic, ki so poučevale vezenje. Največkrat so vezenine okrasili s cvetličnimi motivi in pri tem uporabljali prejice v različnih barvah. Velikokrat so bili izdelki okrašeni z okrasnim robom, resicami, ažurom ali s kvačkano čipko.

*Namizni prt, prticek in svatovski otirač iz domačega platna
v tehniki navadno vezenje z različnimi vbodi,
prt izdelala Frančiška Prokšelj iz Učakovcev leta 1916 in
svatovski otirač Nada Kordič iz Bojancev leta 1950 .*

*Posteljno pregrinjalo iz bombažnega blaga
v tehniki navadno vezenje in polnjenje,
okrašeno z ročno izdelano čipko,
izdelala Marija Cestnik iz Dragatuša okrog leta 1905.*

Bela vezenina je vezenje v različnih tehnikah z belo nitjo na belo platno. Pogostokrat so jo uporabljali za vezenje posteljnine, perila in otroških oblačil.

*Žensko spodnje perilo iz bombažnega blaga
v tehniki richelieu, vezilja ni znana, zgornji del je
narejen v Črnomlju, spodnji del v Metliki
v začetku 20. stoletja.*

Vezenje s križci

Veliko vezenin, kot so prti, manjši prtički, zavese in drugi uporabni izdelki, so narejeni s križci. Ti vbodi so zelo enostavni za izdelavo, vendar izredno dekorativni, zlasti če uporabljamo prejice različnih barv. Vezemo tako, da štejemo niti in se ravnamo po shemi, lahko pa so križci že narisani na tkanino. Včasih je motiv obrobljen z navadnim vbodom. V Adlešičih pa so pred 2. svetovno vojno tudi vezli po shemi s križci, vendar le na eno nitko. Tak način vezenja so imenovali »mirkanje«, kajti to je bilo zelo natančno delo.

Rokavci iz lanenega blaga, narejeni v tehniki »mirkanje«, izdelala Anica Bahorič iz Adlešičev pred 2. svetovno vojno.

Delček vzorca na rokavcih, narejen v tehniki »mirkanja«.

*Namizni prt (desno), narejen v tehniki vezenje s križci,
izdelala Jožefa Švajger iz Črnomlja okrog leta 1925,
zavesa iz bombažnega in lanenega blaga (spodaj levo)
in prtiček (v sredini zgoraj),
izdelala Elvira Pahor iz Metlike okrog leta 1930.*

Podrobna navodila o posamezni vezilni tehniki in vzorčke najdemo v knjigi Narodne vezenine na Slovenskem, avtorice Neli Niklbacher Bregar, ki jo je izdal Centralni zavod za napredek gospodinjstva leta 1968.

Vezenine po prostorih v hiši

V začetku 20. stoletja pa vse do povojnega obdobja, nekje do 50. ali celo 60. let so v naših krajih ljudje večinoma živeli v majhnih hišah, grajenih iz lesa in kamna ter pokritih s slamo. Hiše so bile majhne in nizke. Imele so samo dva ali tri prostore, le bogatejše štiri. V njih so živele velike družine, po več rodov skupaj. Čeprav so bile skromne, so bile večinoma lepo urejene in okrašene, z bolj ali manj bogatimi vezeninami, ki so imele simbolen, prazničen ali uporaben namen.

Veža

Prvi prostor v katerega smo vstopili je bila veža, ki je bila hkrati tudi kuhinja. Iz nje so vodila vrata v prvo in zadnjo hišo, na nasprotni steni pa so bila vrata za na »koropet« - manjši balkon, kjer je bilo tudi stranišče.

Vežno okno je bilo zastrto z vezeno zaveso. Središče kuhinje je bila velika miza, obdana s klopmi in stoli, ki je bila hkrati tudi »mentrga«, v kateri je gospodinja mesila kruh in je bila le ob nedeljah in praznikih pogrnjena z vezanim prtom.

Namizni prt iz bombažnega blaga, narejen v tehniki polnjenje, izdelala Marija Grahek iz Vojne vasi okrog leta 1930.

Ponekod so imeli na zidu obešeno vezeno »vajlarco«. To je bila vezenina, ki je bila pritrjena na zid in sešita tako, da je bil v njej prostor za shranjevanje valjarja. Pri štedilniku je bila prav tako vrečka za vžigalice. V kotu za vrati je stala »kredenca«, v kateri so hranili posodo in živila. Gornji del »kredence«, ki se je odpiral s steklenimi vrati, je imel poličke okrašene z ozkimi, toda bogato vezenimi nazobčanimi trakovi.

»Vajlarca« iz bombažnega blaga v tehniki navadno vezenje in polnjenje, izdelala Joža Požek iz Metlike okrog leta 1930.

Vrečka za vžigalice iz bombažnega blaga v tehniki navadno vezenje in polnjenje, izdelala Antonija Adam iz Dragatuša leta 1930.

Obrobe za police v kredencah, narejene na bombažnem blagu v tehniki navadno vezenje in polnjenje, izdelala Štefka Grahek iz Črnomlja okrog leta 1930.

Kuhinjo je v začetku razsvetljevala petrolejka. V vezeni vrečki so shranjevali pripomočke, ki so jih uporabljali za čiščenje in prižiganje petrolejk.

Vrečka, v kateri so shranjevali pripomočke za čiščenje petrolejk, izvezena na bombažnem blagu v tehniki navadno vezenje in polnjenje, izdelala Dana Požek iz Metlike okrog leta 1920.

Ko so v domove dobili električno razsvetljavo, je s kuhinjskega stropa visel lesteneč v obliki emajliranega krožnika, okrašen z vezenino.

Senčilo okrašeno z vezenino, narejeno v tehniki richelieu, izdelala Elvira Pahor iz Metlike leta 1921.

Kuhinja je hkrati služila tudi kot kopalnica. Na polici bližje vedra za vodo je viselo majhno ogledalo. Pod njim je bila vezena vrečka z dvema predaloma, kjer sta bila glavnik in ščetka za obleko ter brisača iz domačega platna.

Vrečka za shranjevanje glavnikov in ščetk, izvezena na industrijskem blagu in v tehniki polnjenja, izvezla Franciška Šterbenc iz Črnomlja leta 1935.

Stene kuhinje so krasile stenske krpe z različnimi izvezenimi napisi ali verzi, ki so šegavi, igrivi, poučni in vzgojni. Stenske krpe so popestrile in zaščitile stene pred umazanijo. Na njih so bili največkrat motivi sadja, cvetja, zelenjave in čebulni vzorci ter motivi žensk ob štedilniku.

Stenska krpa v kuhinji, izvezena na bombažnem blagu v tehniki navadno vezenje in polnjenje, izdelala Jožefa Pečavar iz Nestoplje vasi okrog leta 1955.

Nekaj primerov napisov s stenskih krp v kuhinji:

- Zadnja v postelji, prva pokonci, pa bo zmeraj kaj dobrega v lonci.
- Preljubi možiček ostani doma, če ne, si poiščem družega.
- Lastna kočja je več vredna kot tuja palača.
- Lepšega na svetu ni, kot če na sreči dom stoji.
- Kdor se dela boji, slabo živi.
- Frizura ne in ne obleka, le pridnost naredi človeka.
- Ne štedi mi z vodo – očisti posodo!
- Pridnost več velja kakor kup zlata.
- Kuharica pridna, čedna je vse hvale vredna.
- Če z Bogom bo začeto delo, obilen blagoslov bo želo.
- Gospodinja mlada, čedna, vsake hvale vredna.
- Iz jajc, moke in masti znam jaz dobro kuhati.

Nekateri najdeni napisi so tudi v hrvaškem jeziku, saj so bile mnoge gospodinje v Beli krajini primožene iz Hrvaške in so jih prinesle s seboj v bali.

Primeri napisov so:

- Kuharica, zlato moje, tebe jelo hvali tvoje.
- Kuharica dobro kuhaj, ali ipak novce čuvaj!
- Kuharica kuhaj fino, pa češ dobit novaca za kino!

Zanimiva je stenska krpa brez napisa, ki je kljub temu zelo dekorativna in je zelo poživila skromno kuhinjo.

Stenska krpa iz bombažnega blaga v tehniki navadno vezenje in polnjenje, izdelala Joža Požek iz Metlike okrog leta 1930.

Prva ali velika hiša

Največji prostor v hiši so v Beli krajini različno poimenovali: velika hiša (v Vinici), prva hiša (v Adlešičih), velika hiša (na Preloki).

V kotu pri vratih je bila vedno krušna peč, obdana s klopjo. V tej sobi so bile postelje, kjer so večinoma spali stari starši in otroci. Postelje so bile vsak dan pogrnjene s »plahtami« iz domačega platna, le ob nedeljah in praznikih z bogato izvezenimi pregrinjali (kaperta), obrobljenimi s širokimi čipkami. Premožnejše družine pa so imele pregrinjala iz bombažnega blaga, na katerem so izvezli motive v različnih tehnikah.

Velika hiša je imela več majhnih oken, na katerih so nekateri imeli zavese, »firnike«, iz domačega platna, bogatejši pa tudi zavese iz kupljenega blaga, ki so jih bogato izvezli v različnih tehnikah.

Zavesa iz bombažnega blaga, narejena v tehniki navadno vezenje in polnjenje, izdelala Elvira Pahor iz Metlike leta 1921.

Na stenah ob posteljah so imeli prav tako obešene izvezene stenske krpe, na katerih so bili običajno religiozni motivi, kot so angelčki ali Marija, cvetlični vzorci in različni napisi. Stenske krpe so bile iz domačega platna ali industrijskega blaga. Z njimi so okrasili in popestrili stene ob posteljah in jih s tem tudi zaščitili, hkrati pa so preprečile, da bi se med spanjem dotikali mrzlih sten.

Stenska krpa iz domačega platna, tehnika navadno vezenje in polnjenje, izdelala Katarina Panjan iz Dragatuša pred 1. svetovno vojno.

Nekaj primerov napisov s stenskih krp ob posteljah:

- Spavaj sladko, srce ljubo, angel tvoj naj varje te!
- Nobeno sonce ne sije tako lepo kakor materino oko.
- Bodi pozdravljen, angelček moj, ki si me zvesto čuval nocoj.
- Angel varuh, bodi mi spremljevalec v življenju.
- Angelček moj, bodi z menoj!
- Marija, ko zadnji vzdih bo moj, mi ti na strani stoj!
- Vstani srce, sinilo je sonce!
- Ne delaj si preveč skrbi, saj Bog vse prav nam uredi.
- Vse mine, vse se spremeni, le roža ljubezni vedno žari.
- Marija, moje upanje!
- Angelci ti naj igrajo, v sladki senci zibljejo.
- Marija, prosi za nas.

Stenska krpa iz bombažnega blaga, narejena v tehniki navadni vbod, izdelala Ivanka Težak iz Dol leta 1960.

V kotu sobe nad mizo je bil bogcov kot. To je bila trikotna deska, pričvrščena v steno, na njej pa je vedno stal križ ali Marijin kip. Deska je bila pregrnjena z izvezenim prtičkom, ki je imel včasih napis »Hvaljen Jezus« ali JHS. Nekateri prtički so bili okrašeni še s čipko. Revnejše družine pa so imele le kos izrezljanega barvnega papirja.

Bogcov kot z vezenim prtičkom iz domačega platna v tehniki navadno vezenje in polnjenje, okrašen s čipko, izdelala Olga Ogulin iz Krupe leta 2010.

Vezeni prtiček iz domačega platna v tehniki polnjenje in navadni vbod, ki je krasil bogcov kot, izdelala Barbara Ostronič iz Sečjega sela leta 1930.

Velika miza, ki je stala v kotu sobe je bila ob nedeljah in praznikih vedno pregrnjena z belim vezenim prtom.

Namizni prt iz domačega platna v tehniki navadno vezenje in polnjenje, izdelala Franciška Prokšelj iz Učakovcev leta 1916.

Namizni prt iz bombažnega blaga, narejen v tehniki navadno vezenje in polnjenje, izdelala Milena Starešinič iz Ravnac leta 1960.

V veliki hiši je bil navadno tudi »kofan«, v katerem so hranili mašni »gvant« (obleko), krstna oblačila, praznične prte in prtičke, »otirače« in bale domačega platna. Tudi ta je bil pregrnjen z vezenino. Če je bil pri hiši šivalni stroj, je bil v veliki hiši. Pregrnjen je bil z vezenim prtičkom.

Prtiček iz bombažnega blaga v tehniki navadni in verižni vbod ter obroba, izdelala Ivanka Težak iz Dol leta 1960.

Zadnja ali mala hiša

To je bila običajno spalnica mladih parov in manjših otrok. Zakonsko posteljo so žene prekrivale z lepimi vezenimi pregrinjali, ki so jih prinesle s seboj v bali.

Posteljno pregrinjalo (kaperta), okrasna blazina (kapric poušter na sredini), prtički iz bombažnega blaga na nočnih omaricah v tehniki polnjenja in navadnega vboda, izdelala Elvira Pahor iz Metlike leta 1925.

Članice krožka so našle okrasno blazino, ki jo je izvezel moški kot darilo svoji nevesti.

Okrasna blazina, narejena iz industrijskega platna, izvezena v tehniki polnjenja in okrašena z modro-rdečimi resicami, izdelal Jože Petric iz Ravnac nad Suhorjem pri Metliki leta 1940.

Na nočnih omaricah so bili prtički z vezenimi napisi, kot so Dobro jutro ali Lahko noč, in na oknih zavese izvezene z enakim motivom, kot je bil na pregrinjaču ali prtičkih. Na postelji je bila podnevi še vezena okrasna blazina - »kapric pouštr«.

*Prtički za nočne omarice iz bombažnega blaga
v tehniki navadno vezenje in polnjenje, okrašeni z zobčki,
izvezla Joža Požek iz Metlike okrog leta 1930.*

Vezena posteljnina, kot so prevleke za blazine in odeje, so bile sestavni del nevestine bale. Tudi neveste iz manj premožnih družin so si pripravile vsaj nekaj kosov vezene posteljnine iz bombaža, ki pa so jo uporabljali le ob posebnih priložnostih. Vezenina je bila pogosto bela, včasih pa tudi narejena z barvno prejico v različnih tehnikah, največkrat v tehniki richelieu. Velikokrat so zlasti blazine okrasili še s kvačkano čipko in monogramom lastnice.

*Prevleka za blazino iz industrijskega
platna, okrašena s čipko in vezenino
v tehniki navadno vezenje,
izvezla Dragica Barjakovič iz Žuničev
okoli leta 1925.*

Vezenine ob šegah življenjskega kroga

Vezenine so spremljale človeka ob vseh pomembnih dogodkih v življenju, kot so rojstvo, krst, poroka in smrt. Vezli so jih zaradi nuje, kajti potrebovali so slovesna oblačila in okrasne izdelke, saj jih takrat ni bilo možno kupiti.

Rojstvo - krst

Krstna oblačila so bila vedno izvezena v tehniki bela vezenina. Otroka so nesli h krstu v krstni odejici, imenovani »ajnpidekelj, pindeker«. Nekateri pa so ga prekrili še s čipkastim krstnim pregrinjalom. Krstna oblačila so se velikokrat posojala, saj si marsikdo ni mogel kupiti materiala, da bi si izdelal lastna.

Krstna odejica, bombažna vezenina, narejena v tehniki richelieu, izdelala Ana Rogina iz Drenovca leta 1920.

Boter in botra z novokrščencem Tonetom Jakofčičem iz Butoraja v vezeni krstni opremi leta 1950.

Poroka - bala

Mesec pred poroko so prišli prosci (ženinovi starši in bližnji sorodniki) na nevestin dom, kjer so se dogovorili predvsem o nevestini bali. V bali so bile poleg oblačil in pohištva še rjuhe iz domačega in kupljenega platna, pregrinjala, otirači, zavese in druge vezenine. Večino stvari so neveste hranile v skrinji, imenovani »kofan«. Z balo so se tudi postavljale in izkazovale pred drugimi ter dokazovale svoje ročne spretnosti. Vezenina je bila najpogosteje bela, včasih pa tudi barvasta, narejena v različnih tehnikah.

Prti in prtički v »kofanu«.

Smrt – slovo od pokojnika

K umirajočemu so svojci navadno poklicali duhovnika. V ta namen so pripravili oltarček s križem in svečniki. Ob prihodu je duhovnik na oltarček razgrnil bel prticek, ki se je imenoval »korporal«. S seboj je prinesel kelih, ki je bil pokrit z drugim belim prticekom purifikatorijem. Ko je opravil z obhajilom in maziljenjem, si je opral prste in jih obrisal v tretji beli prticek, ki je bil nekoliko skromnejši od prvih dveh, in se je imenoval lavabo prticek. Vsi trije prtici so bili izvezeni z belo nitko. Prva dva sta bila obrobljena s čipko, tretji je bil skromnejši in brez nje.

Ob smrti je pokojnik vedno ležal v domači hiši. Domači so mu pripravili zadnje ležišče na postelji, še bolj pogosto pa naredili mrtvaški oder, »pare«, in ga prekrili z dvema belima pregrinjaloma brez vezenine. Na vsaki strani so bile le bele čipke. Ob vznožju je bila mizica, pokrita z enim večjim in dvema manjšima vezenima prtoma. Vezenina je bila bela, obšita s črno nitko. Na tej mizici so bili križ, dva svečnika in posodica z žegnano vodo.

Prti pred mrliškim odrom iz bombažnega blaga v tehniki belo polnjenje in črna obroba, izdelala Elvira Pahor iz Metlike leta 1950.

Vezenine ob letnih šegah

Zaradi revščine, ki je bila prisotna v mnogih hišah v Beli krajini, ni bilo denarja za nakup prejice, toda v večini domov so kljub temu imeli nekaj vezenin, ki so ob praznikih krasile dom. Dajale so poseben čar sveže poribanim ali celo prepleskanim prostorom ob prihajajočih praznikih.

Velika noč

Za veliko noč, ko so nesli k blagoslovu jedi, so košarice in jerbase (procajne) prekrili s prtički, ki so kvadratne oblike in okrašeni s čipkasto obrobo. Na njih so bili izvezeni jagenjčki z banderom, sveto pismo ali pa Kristusov monogram »IHS«. Izvezeni so bili v raznolikih barvah in narejeni v različnih tehnikah.

*Velikonočni prtiček,
izdelan v tehniki navadno vezenje in polnjenje,
izdelala Marija Grahek iz Vojne vasi okrog leta 1930.*

*Jerbas za žegenj pokrit z velikonočnim prtičkom,
izdelala Ivanka Šterbenc iz Snečjega Vrha
okrog leta 1930.*

Božič

Na božičnih prtičkih so bile na vogalih izvezene sveče, drugod po prtu pa največkrat nageljni. Nagelj je tudi sicer pogosto najden na vezeninah. Obrobe so bile narejene ročno, kot ažur, navaden rob, obšite z barvno prejico ali obkvačkane.

Božični prtički iz leakrila in bombažnega blaga v tehnikah polnjenje, navadni vbod in križci, izvezla Cita Matkovič iz Dragatuša po letu 1950.

Za božič so gospodinje pogrnile po hiši najlepše vezenine, ki so jih imele. Jaslice so pogosto obdali z dolgo vezeno obrobo, okrašeno z vezenino in čipko.

*Vezenina iz bombaža za okrasitev jaslic pod božičnim drevescem,
tehnika navadno vezenje in polnjenje,
izdelala Jožefa Pečavar iz Nestoplje vasi okrog 1950.*

Vezenine za različne namene

Otirači

Otirači so dolgi, ozki platneni kosi blaga (150 cm do 250 cm), okrašeni z različnimi vezilnimi tehnikami, največkrat s tkaničenjem.

Otirače so uporabljali pri raznih ljudskih šegah in navadah, zlasti porokah. Imenovali so jih tudi svatovski robci. Z njimi so okrasili sobo, v kateri je bila svatba, starešina si ga je pripel čez ramo in tudi zastavonoša, ki je šel prvi v poročni povorki, je imel na drogu poleg pisanih trakov pritrjena še dva otirača. Tudi godcu je nevesta dala v dar otirač, ki ga je imel pripetega preko rame. Pa tudi vrtanj (velik, okrogel kolač z luknjo v sredini), ki so ga spekli za poroko, so pretaknili z izvezenim otiračem in ga obesili na steno nad ženinom in nevesto.

*Soba na Vinici, okrašena z otirači ob poroki, fotografija objavljena v knjigi:
Slovenski etnološki leksikon, 2004.*

Za vezenje so vezilje uporabljale modro ali rdečo prejico ali pa kombinacijo obeh, saj le redkokdaj najdemo tudi druge barve. Otirače so tkale ženske v zimskem času iz lanu ali konoplje na doma izdelanih krosnih. Da pa bi platno izboljšale, so včasih dodale še bombažno prejo. Na obeh koncih so bili otirači okrašeni z resicami ali pa ročno izdelano čipko. V zadnjih petdesetih letih so vse vezenine barvitejše.

Članice študijskega krožka Vezenje v Beli krajini so našle tudi otirače z izvezenim pozdravom.

Otirača iz domačega platna, okrašena z resicami in čipko, izvezena v tehniki križci in tkaničenje, z monogrami in letnico izdelave, izdelali Barbara Črnič iz Fučkovcev leta 1926 (levo) in Katarina Mravinec iz Sečjega sela leta 1932 (desno).

Otirač iz domačega platna, okrašen s čipko, izvezen v tehniki navadno vezenje in polnjenje, z monogramom, izvezla Franca Špehar iz Damlja okrog leta 1930.

Oblačila

Tudi oblačila, ki so jih nosili ob praznikih, so krasile vezenine, narejene v različnih tehnikah. Zlasti bluze so bile bogato izvezene. Bela poročna bluza je bila vezena v tehniki richelieu. Tudi rute so bile izvezene s cvetličnimi motivi. Na predpasnikih pa zasledimo poleg vezenin tudi monograme.

Obleki iz lanenega platna v tehniki tkaničenje, izdelali Marija Štrucej iz Gribelj leta 1967 (levo) in Marija Žalec iz Črnomlja leta 1953 (desno).

*Ženska spodnja srajca iz bombažnega blaga,
okrašena z vezenino v tehniki polnjenje,
izdelala Jakobina Pahor Pugelj iz Metlike leta 1956.*

Zanimiv kos vezenine je torbica, ki so jo ženske nosile, kadar so šle na sprehod ali v cerkev ob nedeljah in praznikih. V njej so imele robček in še kakšno malenkost.

*Torbice za shranjevanje robčkov,
narejene iz bombažnega blaga in
okrašene z vezenino v različnih tehnikah,
izdelala Štefka Grahek okrog leta 1930.*

Vezenine so se najbolj ohranile na belokranjski ljudski noši, zlasti ženski, kjer so bili rokavci ali ošpetel (gornji del ženske obleke - bluz) okrašeni z vezenino, največkrat narejeno v tehniki štepanja.

*Ljudska noša iz domačega platna v tehniki štepanja,
izdelala Kristina Požek iz Gorenjcev leta 1965.*

Označevanje vezenin

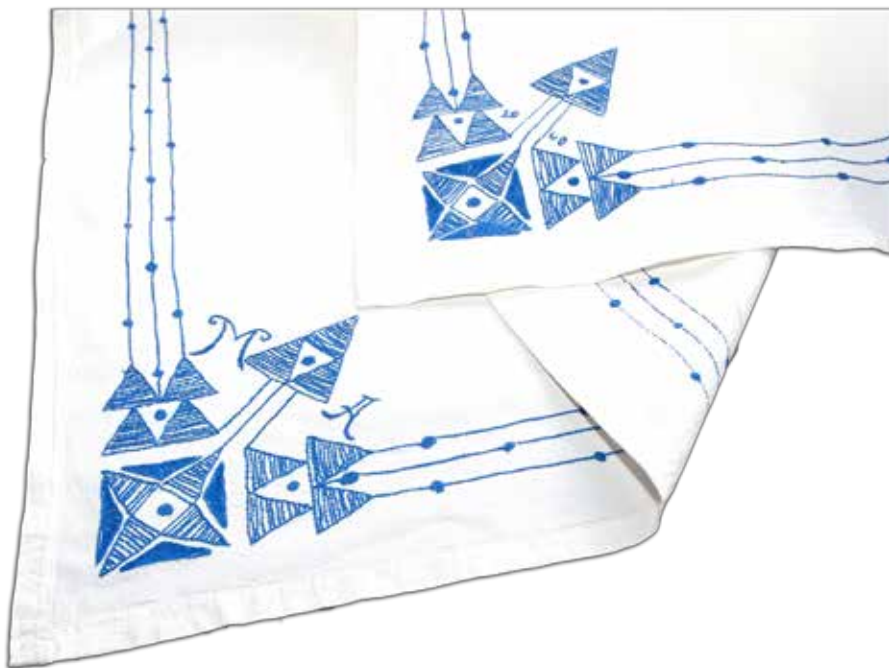

Na mnogih vezeninah zasledimo monogram. To je oblika označevanja. Največkrat sta to začetnici lastnega imena in priimka vezilje ali pa samo ena črka. Če pa je bila vezenina dar, so nanje izvezli začetnici imena in priimka obdarovanca.

Monograme so izvezli zaradi več razlogov. Določali so lastništvo, saj so se zlasti prti velikokrat posojali sosedom, ko so imeli poročno slavje (ohcet), krst ali kakšno drugo praznovanje. Označevanje pa je bilo pomembno tudi zato, da je mlada nevesta, ki je k hiši prinesla balo, z monogramom poudarila in označila svojo lastnino ter pokazala svoje znanje.

Članice krožka so ugotovile, da je monogram pomemben del vezenine. Le redko smo našle na vezenini tudi letnico, ki nam z gotovostjo pove, kdaj je bila narejena. Samo na enem prtu in enem otiraču smo našle hkrati monogram in letnico.

Za vezenje monogramov so vezilje uporabljale različne vbode. Nekateri monogrami so zelo preprosti in enostavni, medtem ko so drugi bogati, romantični, črke umetelne, okrašene z vijugami in rožicami.

Namizni prt iz bombažnega blaga z monogramom in letnico izdelave, v tehniki navadni vbod, izdelala Ana Movrin iz Desinca leta 1940.

Shranjevanje in nega vezenin

Shranjevanje vezenin

Vezenine shranjujemo v suhih prostorih, dobro zavite v bel papir ali bombažno blago in zložene tako, da je narobna stran zunanja. S pravilnim shranjevanjem preprečimo, da bi vezenine porumenele, se umazale in obledele. Vezenino je potrebno občasno prezračiti, oprati in temeljito posušiti. Najbolje pa je, da vezenine uporabljamo v namene, za katere so bile narejene. Ker pa so vezenine unikatni izdelki, pravzaprav neke vrste umetnine, je prav, da imamo za njih poseben predal ali del omare, kjer jih hranimo. Če pravilno skrbimo za vezenine, bodo le-te ostale dolgo lepe in služile svojemu namenu.

Vezenine v predalniku.

Pranje in likanje vezenin

Vezenine so narejene na različnem blagu, zato je zelo pomembno, da jih previdno peremo, sicer jih lahko uničimo. Nikoli ne uporabljamo premočnih pralnih praškov, kajti le-ti lahko povzročijo, da vezenina obledi. Najboljše je, če uporabljamo naravna mila.

Vezenine poškrbimo, če jih uporabljamo, saj tako obdržijo svojo obliko, pri pranju pa se umazanija tudi lažje odstrani. V primeru, da so vezenine le shranjene, je boljše, da jih ne poškrbimo, da se ne poznajo robovi. Nekeč so ženske škrobile (štirkale) z doma narejenim škrobom, ki so ga naredile iz moke ali krompirja, danes pa večinoma uporabljamo industrijski škrob. Vezenine vedno likamo, ko so še vlažne, na narobni strani in na mehki podlagi, ker tako pride vzorec bolj do izraza.

Uporabnost vezenih izdelkov danes

Vezenje je v današnjem času bolj razširjeno kot je bilo v 60. in 70. letih 20. stoletja. Ženske, ki znajo vesti, se pogosto družijo v krožkih ročnih del. Tudi v šolah se otroci učijo osnov vezenja pri krožkih, ki jih vodijo učiteljice ali zunanje sodelavke.

Današnje vezenine so nekoliko drugačne od tistih, ki so jih vezle naše prednice. Barve so živahnije in veliko je vezenin, ki so izdelane z različnimi polnimi vbodi. Nekatere ženske so postale prave mojstrice v izdelovanju belih vezenin in tehnike richelieu. Tudi vzorci so drugačni, mnogokrat prerisani iz tujih revij in knjig. Veliko bolje bi bilo, da bi posnemali vzorce s starih vezenin, ki so originalni in naši, pa četudi so včasih bolj preprosti.

V današnjem času vezilje izdelujejo uporabne izdelke, kot so pasovi, zapestnice, oblačila, torbe, kravate, otirači, slike, zavese, okrasne blazine in drugi dekorativni predmeti. Tako se ohranja stoletna tradicija. Današnjim modernim domovom dajejo pridih preteklosti. Vezenine so lahko tudi izvirno darilo ob različnih priložnostih, osebnih in protokolarnih.

*Darilni vrečki za steklenice narejeni
v tehniki tkaničenja,
izdelala Ivanka Sajovic iz Drenovca po letu 2000.*

*Pasi, zapestnice, ogrlica in uhani narejeni
v tehniki tkaničenja,
izdelala Mojca Starešinič iz Ravnac
nad Suhorjem pri Metliki po letu 2000.*

Modni dodatki, kot so vrečka za glavnike, »vajlarca«, nakit, okraski, torbica in kravata, izdelani iz domačega platna v tehniki tkaničenje, izdelala Jakobina Pahor Pugelj iz Metlike po letu 2000.

Blazini iz domačega platna v tehniki navadno vezenje in tkaničenje, izdelala Mojca Starešinič iz Ravnac nad Suhorjem pri Metliki po letu 2000.

Blazini iz bombažnega blaga v tehniki navadno vezenje in polnjenje, izdelala Tatjana Jakočič iz Dragatuša po letu 2000.

Ovitka za knjigo iz domačega platna, v tehniki šepanje izdelala Barbara Kmetič iz Črnomlja leta 1960 (levo) in ovitek v tehniki tkaničenje Vesna Veselič iz Marindola po letu 2000 (desno).

Lutki v narodni noši in punčki iz cunj iz domačega platna, v tehniki tkaničenje, izdelala Ivanka Sajovic iz Drenovca po letu 2000.

*Različne torbice iz domačega platna, v tehnikah tkaničenje, raličenje in štepka, izdelala Ivanka Sajovic iz Drenovca po letu 2000.
Svatovski otirač, ki se je ohranil kot slika,*

izdelala Ana Ostronič iz Goleka pri Vinici leta 1930.

Za mnoge vezilje predstavlja vezenje način preživljanja prostega časa in druženja, za nekatere pa tudi dodaten vir zaslužka. Predvsem pa je pomembno, da se tradicija prenaša na mlajši rod in se tako ohranja bogata kulturna dediščina.

Zaključek

Z gotovostjo lahko rečemo, da vezenine v naše domove prinašajo toplino in lepoto. Bogatijo tako tistega, ki jih je naredil, kot onega, ki ceni to delo in ki zna gledati tudi s srcem in ne samo z očmi. Vezenina je žlahten izdelek, je umetnina in je odraz človekove ustvarjalnosti, kulturnega okolja in bogate kulturne dediščine, na katero smo v Beli krajini lahko ponosni.

Na terenskem delu so članice študijskega krožka videle na stotine različnih izdelkov. Mnogi so nastali na začetku 20. stoletja. Toda kljub množici ohranjenih vezenin niso našle niti dveh enakih. Vsaka vezilja je svojemu izdelku dodala osebno noto, kar priča o izredni ustvarjalnosti naših prednic. Srečale so starejše ženske, ki se še spominjajo, kako so pri njih doma nekoč vezli. Zlasti v obdobju med obema vojnama je bilo narejenih veliko vezenin in večina ohranjenih je v zelo dobrem stanju, kar nam pove, da so vezenine ljudje spoštovali in imeli radi. Med drugo svetovno vojno so pogorele mnoge hiše v Beli krajini in z njimi žal tudi vezenine.

Pri svojem delu članice krožka niso zbirale cerkvenih vezenin in vezenin Kočevarjev in Romov. Našle pa so veliko bogatih vezenin, ki so jih izdelale prebivalke uskoških vasi v Beli krajini. Upamo, da bodo tudi te vezenine nekoč postale predmet nadaljnjega raziskovanja in ne bodo šle v pozabo.

Študijski krožek *Vezenje v Beli krajini*

Vodja študijskega krožka: mag. Nada Žagar

Mentorica študijskega krožka: mag. Irena Bohte

Animatorica študijskega krožka: Zvonka Šterbenc

Članice študijskega krožka:

1. Irena Dizdarevič
2. Tatjana Jakofčič
3. Barbara Kmetič
4. Jakobina Pahor Pugelj
5. Jožefa Pečavar
6. Ivanka Sajovic
7. Milena Starešinič
8. Vesna Veselič

Pri delu študijskega krožka so sodelovali tudi etnologinja Anita Matkovič, vezilja Katarina Bahorič, fotograf Vinko Kukman in zgodovinarica Mojca Malnarič.

Fotografije so bile posnete na Radovici v hiši Jožeta Matekoviča, na Turistični kmetiji Cerjanec na Krupi, na Zavodu za izobraževanje in kulturo Črnomelj, v Primožičevi hiši v Črnomlju, na domovih Katice Adlešič iz Adlešičev, Jožefe Pečavar iz Nestoplje vasi in Zvonke Šterbenc iz Črnomlja.

Projekt študijski krožki razvija in vodi Andragoški center Slovenije, sofinancer je Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

Študijski krožki na ZIK-u

Na Zavodu za izobraževanje in kulturo Črnomelj potekajo študijski krožki od leta 1993, odkar so pričeli delovati v Sloveniji. Cilj študijskih krožkov je promocija znanja, ki ga potrebujemo za razvoj, za dejavno vključevanje v sodobno družbo in kot spodbudo za osebni razvoj posameznikov. Teme, ki jih v študijskih krožkih obravnavajo, so najrazličnejše, odvisno od interesov ljudi v okolju. V devetdesetih letih dvajsetega stoletja so člani študijskih krožkov na ZIK-u obravnavali teme s področja prehrane v domačem okolju, razvoja turizma, gledališke dejavnosti in petja. V zadnjih letih pa aktivno delujejo študijski krožki, kjer se člani učijo in izmenjujejo znanja ter izkušnje o zdravi prehrani, zeliščih, belokranjski kulturni dediščini in kulinariki, pomenu gibanja za zdravje ter spoznavajo jezikovne posebnosti v belokranjskem narečju.

V vseh letih so bili najbolj odmevni študijski krožki: Prehrana v Velikem Nerajcu, Berimo z našimi knjižnimi moljčki, Petje nas družijo, Germanizmi v belokranjskem narečju, Kulinarične posebnosti Bele krajine, Spodbujanje gledališke dejavnosti, Belokranjsko plesno izročilo, Gribeljska čebula, Zdravo vrtnarjenje in Vezanje v Beli krajini.

Študijski krožek Germanizmi v belokranjskem narečju je uredil zbirko germanizmov v črnomaljskem narečju z uporabnimi frazami. Ta študijski krožek se lahko pohvali s posebnim dosežkom, saj je bil po mnenju Andragoškega centra Slovenije izbran med najboljše slovenske študijske krožke v šolskem letu 2002/2003.

S svojim delom želi ZIK spodbujati tudi razvoj podeželja in omogočiti dostopnost izobraževanja različnim skupinam. Pri tem je pomembno sodelovanje s partnerji v okolju. V letu 2008 je tako v sodelovanju s Kulturno umetniškim društvom Lepa Anka na Preloki organiziral delovanje študijskega krožka Spodbujanje gledališke dejavnosti, s ciljem povezati izobraževanje in kulturo in na ta način ponovno spodbuditi gledališko dejavnost v kraju, kjer je že bogata gledališka tradicija. Na oder so člani krožka postavili igro z naslovom Krivica boli, ki je bila uprizorjena po vseh večjih krajih Bele krajine in doživela lep sprejem pri gledalcih.

V študijskem krožku Kulinarične posebnosti Bele krajine so članice zbirale stare recepte, slike, ustne informacije o jedeh, ki so bile ali so še poznane v Beli krajini in širše. Sad dela tega študijskega krožka je knjižica starih receptov z naslovom Belokranjske jedi v zadnjem stoletju. V njej so predstavljene jedi, ki so jih pripravljali Belokranjci. To niso samo jedi starejšega izvora, ampak tudi novejšje jedi, ki so se jih učile pripravljati mlade gospodinje v tridesetih letih prejšnjega stoletja na kuharskih tečajih. Te jedi so počasi, z učenjem, začele prihajati na naše mize, zlasti v Črnomlju in njegovi okolici. Uporabna vrednost te knjižice je, da se lahko praktično uporabi v današnji kuhinji.

Študijski krožek Belokranjsko plesno izročilo je združeval članice iz Suhorja pri Metliki in bližnje okolice, ki sta jih zanimala ljudska pesem in ples. V okviru krožka so se naučile plesati osemnajst belokranjskih ljudskih plesov in pripravile dve odrski postavitvi, s čimer so nastopale v domačem okolju in v različnih krajih po Beli krajini. S svojim delom so prispevale k ohranjanju belokranjskega ljudskega izročila.

Pri študijskem krožku Gribeljska čebula je ZIK Črnomelj sodeloval z Društvom kmečkih žena Griblje. Pri načrtovanju izvedbe študijskega krožka so članice upoštevale strategijo razvoja Bele krajine, ki vključuje sonaravno kmetovanje in razvoj turizma. V okviru delovanja krožka je bila izdana knjižica Gribeljski žbul. To je pomemben prispevek k ohranjanju bogate tradicije žbularjev in avtohtonega semena belokranjske čebule. Eden od pomembnih dosežkov študijskega krožka je tudi ozaveščanje pomena avtohtone kmetijske rastline kot blagovne znamke v lokalnem okolju in spodbuda za nadaljnje raziskovanje na področju razvojnih možnosti.

Namen študijskega krožka Zdravo vrtnarjenje je bil spodbuditi ljudi v okolju, da začnejo naravno, ekološko vrtnariti. Članice študijskega krožka so za stavbo Kulturnega doma Črnomelj zasadile zelenjavni in zeliščni vrt. Pri zasaditvi gredic so upoštevale dobre in slabe sosede in naravno zaščito rastlin. Vrt je bil označen s tablicami, ki so jih izdelali člani terapevtske skupnosti TAV iz Starega trga ob Kolpi. Članice krožka nadaljujejo svoje delo v novem krožku z naslovom Uredimo stare vrtove.

Članice študijskega krožka Vezenje v Beli krajini so zbirale različne vezene izdelke, stare slike, ustne vire in zapise o vezenju. Njihovo delo je predstavljeno v pričujoči knjižici Vezenine v Beli krajini skozi čas. Cilj tega krožka je ohranjanje in spodbujanje vezenja v okolju ter promocija Bele krajine.

Na ZIK-u že vrsto let ponujajo odraslim različne programe splošnega izobraževanja, tako tudi študijske krožke, saj je poslanstvo organizacije vseživljenjsko učenje za vse in vsakogar, ki se rad uči in spreminja. Porajajo se vedno nove ideje, želje in področja učenja. Odrasli se pri tem učijo drug od drugega, izmenjujejo znanja in izkušnje. Zlasti pa je pomembno, da se člani družijo in naredijo kaj koristnega za svoj kraj in druge ljudi.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

Vezenine za fotografiranje in razstavo so posodili:

- Antonija Adam, Dragatuš
- Katica Adlešič, Adlešiči
- Marjanca Bahor, Vojna vas
- Katica Bahorič, Pribinci
- Jasna Baltić, Desinec
- Vladimira Cestnik, Dragatuš
- Irena Dizdarevič, Ravnace
- Marjeta Grahek, Črnomelj
- Danica Grdešič, Črnomelj
- Marija Jakljevič, Adlešiči
- Tatjana Jakofčič, Dragatuš
- Barbara Kmetič, Črnomelj
- Nežka Kobetič, Črnomelj
- Anica Kopinič, Metlika
- Nada Kordič, Črnomelj
- Mirjana Lakner, Sinji Vrh
- Mira Madronič, Stari trg
- Jože Matekovič, Radovica
- Anica Matkovič, Črnomelj
- Marija Miketič, Črnomelj
- Sonja Milek, Metlika
- Božena Müller, Črnomelj
- Tatjana Ostronič, Sečje selo
- Jakobina Pahor Pugelj, Metlika
- Majda Pavlin, Črnomelj
- Jožefa Pečavar, Nestoplja vas
- Kristina Požek, Gorenjci pri Adlešičih
- Katarina Radovič, Sečje selo
- Ivanka Sajovic, Vinica
- Jozefina Sajovic, Drenovec
- Milena Starešinič, Ravnace
- Mojca Starešinič, Ravnace
- Zvonka Šterbenc, Črnomelj
- Zdenka Štrbenc, Jelševnik
- Vesna Veselič, Marindol
- Marija Žalec, Črnomelj
- Marija Žalec, Hrib pri Sinjem Vrh
- Ivanka Željko, Črnomelj

Viri in literatura:

Adlešiči, Sinji Vrh in Vinica. Ljubljana; Sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, Sklad Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti Območna izpostava Črnomelj, 1999.

Bonando, W.: Nava, M.: Vezenje, Koper, 1983.

Makarovič, M.: Po sledih bele noše v Beli krajini. Ljubljana; Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, 2009.

Makarovič, M.: Slovenska ljudska noša v besedi in podobi, Zvezek 10, Bela krajina: krajevne skupnosti.

Nicklsbacher-Bregar, N.: Narodne vezenine na Slovenskem, Ljubljana, 1967.

Sič, A.: Narodne vezenine na Kranjskem. Ljubljana; arhivski izvod, hrani Knjižnica Mirana Jarca v Novem mestu, 1918.

Slovenski etnološki leksikon, (uredil Angelos Baš), Mladinska knjiga, Ljubljana, 2004.

Pripovedovalke:

Antonija Adam, rojena 1919

Katica Adlešič, rojena 1934

Nežka Kobetič, rojena 1928

Olga Ogulin, rojena 1924

Kazalo

Nitka	3
Učenje skozi čas	4
Predgovor	5
Predstavitev študijskega krožka	6
Vezenje v Beli krajini	10
Vrste blaga za vezenje	14
<i>Domače platno</i>	14
<i>Industrijsko platno</i>	16
<i>Leakril</i>	17
<i>Vrečevina – žakljevinina</i>	18
<i>Prejice za vezenje</i>	19
Veziljske vajenice	20
Vrste vezenja	21
Tkaničenje	25
Štepanje	26
Raličenje	27
Richelieu	28
Navadno vezenje in polnjenje	29
Vezenje s križci	31
Vezenine po prostorih v hiši	33
Veža	34
Prva ali velika hiša	40
Zadnja ali mala hiša	45
Vezenine ob šegah življenjskega kroga	47
Rojstvo - krst	48
Poroka - bala	49
Smrt – slovo od pokojnika	50
Vezenine ob letnih šegah	51
Velika noč	52
Božič	53
Vezenine za različne namene	55
Otirači	56
Oblačila	58
Označevanje vezenin	61

Shranjevanje in nega vezenin	63
Shranjevanje vezenin	64
Pranje in likanje vezenin	64
Uporabnost vezenih izdelkov danes	65
Zaključek	71
Študijski krožek	72
Vezenje v Beli krajini	72
Študijski krožki na ZIK-u	73
Vezenine za fotografiranje in razstavo so posodili	75
Viri in literatura	76
Pripovedovalke	76

Urednici:

Mag. Irena Bohte
Zvonka Šterbenc

Avtorice:

Članice študijskega krožka

Tehnična urednica:

Mojca Malnarič

Izdajatelj:

Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj, Ulica Otona Župančiča 1, 8340 Črnomelj
Tel.: +386 7 30 61 390

Predstavnica izdajatelja:

Mag. Nada Žagar, direktorica

Jezikovno pregledala:

Helena Vučkšinič

Fotografije:

Vinko Kukman
Mojca Malnarič
Arhiv ZIK

Grafično oblikovanje in tisk: Bucik d.o.o., Semič

Naklada: 200 izvodov